

EL-FERRÂ'NIN "ME'ÂNİ'L-KUR'ÂN" ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME (HADİD SURESİ BAĞLAMINDA)

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ALİ¹
Oktay METİN²

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Kûfelilerin büyük nahiv, lügat ve edebiyat âlimi olan Arap dilinde zirve yapmış daha çok Arap dili konusundaki eserleriyle tanınan Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyad el-Ferrâ'nın (ö.207/823) hayatını, ilmi kişiliğini, eserlerini ve çok önemli eserlerinden olan Me'âni'l-Kur'ân adlı eserini inceledik. Çalışmada el-Ferrâ'nın yaşamış olduğu çevre, Basra'ya ilim talep etmek için gittiği, orada tanıştığı hocası el-Kisâî'in (ö.189/805) hayatına verdiği katkı, üstün zekasıyla fark yaratan ve yeniden nahiv ilmine yöneliminin sonucunda nahiv ilmine büyük bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Son olarak el-Ferrâ'nın Me'âni'l-Kur'ân adlı eserinde yer alan hadîd suresinin tercümesini yaptık. Hadîd suresindeki âyetlerin meali yapılarak dille alakası olan kelimelerin izahı sarf, nahiv ve belâgat açısından açıklaması yapılarak önemine değinildi.

Anahtar Kelimeler: el-Ferrâ, Me'âni'l-Kur'ân, Hadîd Sûresi, Nahiv, Tefsir.

AN EVALUATION ON EL-FERRA'S WORK TITLED "ME'ANI'L-QUR'AN" (IN
CONTEXT OF Sûrat al-Hadîd)

ABSTRACT

For this purpose, Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. We examined Ziyad el-Ferrâ's (d.207/823) life, scientific personality, furniture and one of his most important pieces, Me'ânî'l-Qur'ân. In the study, it is stated that al-Ferrâ's teacher al-Kisâî (d.189/805), who was in the place where he lived to demand knowledge in Basra, made a difference with his superior intelligence and developed again into the knowledge of nahw, because of which he was a great organ for nahw. like. Finally, we translated the hadîd sura in al-Ferrâ's book named Me'ânî'l-Qur'ân. The importance of interpretations in terms of explanation, syntax, and rhetoric of what is related to the language in which the verses in the Hadid Surah are translated is mentioned.

Keywords: Al-Ferrâ, Me'ani'l Qur'an, Surah Al-Hadid, Grammer Science, Tafsir.

¹ Ağrı İbrahim Çeçen Ün., İslami İlimler Fak., ORCID ID: 0000-0003-3237-1204, husen222@hotmail.com

² Ağrı İbrahim Çeçen Ün., ORCID ID: 0000-0003-4801-1457, Oktaymetin120@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 14/02/2023–Kabul Tarihi/Accepted: 31/03/2023

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı; Yahya b. Ziyad el-Ferrâ'nın "Me'âni'l-Kur'ân" adlı eseri üzerinde nahiv kavramı hakkında fikir sunmaktır.

Arap dili İslam'ın doğuşundan sonra ayrı bir önem kazanmıştır. İslam'ın ilk döneminden itibaren Kur'an'ın yazılması, hadislerin tedvinine başlanması, daha önce sözlü olan ürünlerin yazılı bir hal almasını sağlamıştır.³ Kur'an'ın yazılması aynı zamanda Arap dilinin de korunması demektir. Buradan hareketle Arap dili çalışmalarını İslam'ın ilk dönemlerine dayandırmak mümkündür. Arap dilinin oluşmasında ve gelişmesinde Kur'an'ın etkisi büyük olmuştur.⁴

Hicri 2. asır ile 7. Asır arasında yapılan yoğun çalışmalar sonucunda Arap dil biliminin gramer yapısının inşa edildiği kabul edilmektedir.⁵ Çalışmalar yoğun olarak Basra ve Kûfe şehirlerindeki âlimler tarafından yürütülmüştür.

Kûfe, Güney Irak'ta kurulan Arap olmayan nüfusun bulunduğu Arap dil bilimi açısından önemli bir şehirdir. Kûfe ekolünün temsilcileri ve öncüleri arasında Ebul Esved ed-Düeli (ö.69/680), Ebu'l Hasan Ali b. Hamza el-Kisa'i (ö.189/805) Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyad el-Ferrâ, (ö.207/823) gibi dilciler sayılabilir.⁶

Dil biliminin başlangıçta sarf, nahiv ve lügat olmak üzere bir bütün halinde iç içe olduğunu görmek mümkündür. Bu durum, incelenen el-Ferrâ'nın Me'âni'l-Kur'ân adlı eserde de gözlenmektedir.

³ Selami Bakırcı & Kenan Demirayak, *Arap Dili Grameri Tarihi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 2019), 1/2. Mustafa Karagöz, *Dilbilimsel Tefsir ve Kur'an'ı Anlamaya Katkısı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2021), 3/73-75. Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000), 1/19. Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-I (Cahiliye Dönemi)* (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2009), 36.

⁴ Bakırcı & Demirayak, *Arap Dili Grameri Tarihi*, 1/2. Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-I (Cahiliye Dönemi)*, 1/36-37. Ahmet Subhi Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan XVI. Asra Kadar)* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi,1996), 111.

⁵ Bakırcı & Demirayak, *Arap Dili Grameri Tarihi*, 1/4. Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi I*, 242-43. Karagöz, *Dilbilimsel Tefsir ve Kur'an'ı Anlamaya Katkısı*, 76.

⁶ Şevki Dayf, *el-Medârinü'n-Nahviyye* (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1983), 9-150. Bakırcı & Demirayak, *Arap Dili Grameri Tarihi (Başlangıçtan Günümüze)*, 1/33. Geniş bilgi için bkz. Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi I*, 243-256.

1. EBÛ ZEKERİYYÂ YAHYÂ B. ZİYÂD B. ABDİLLÂH EL-ABSÎ EL-FERRÂ’ VE ME’ÂNÎ’L-KUR’ÂN ADLI ESERİ

1.1 Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ’ Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri

1.1.1. Hayatı

Arap dili ve tefsir ilim insanı olan el-Ferrâ d. 144 (761-762) yılında, Beni Esedin azatlısı olan bir ailede Kûfe’de doğmuştur. Çocukluk ve ilk eğitim yılları burada geçmiştir.

İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî’yle (ö. 189/805) teyze çocukları oldukları bilinmektedir. Nisbesi Kûfe’den gelmektedir. Ancak el-Ferrâ’nın soyunun Abs b. Hevâzin b. Eşlem b. Efsâ ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Zaten Eslemî soyu da bunu göstermektedir.⁷ el-Ferrâ Mekke-i Mükerrreme’ye giderken (207/822) yılında vefat etmiştir.

Asıl ismi Ebû Zekerıyyâ Yahya b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ olan Arap dili tefsir ilmi ile meşgul olduğu için “Ferrâ” lakabını almıştır. el-Ferrâ lakabını her ne kadar “kürk yapan, kürk satan” anlamlarına gelse de kaynaklarda bu işi yaptığına dair hiçbir bilgi veya rivayet bulunmamaktadır. Sem’ânî (el-Ensâb s. 420’a) Ebü’l-Fazl el-Felekî’den (ö.327/1036) naklederek, lakabını onun kelam tahlil ve tetkik yaptığı için verildiğini söylemektedir. Süyûtî (ö. 911/1505) bu konuya açıklık getirerek dil konularını inceleyerek düzene koyduğu için deriden, meşinden giyecek veya eşya biçip diken kimseye benzetildiğinden dolayı bu lakabın verildiğini söyler ve küçüklükle hiçbir alakası olmadığını sözlerine ekler. Ancak “fery” kelimesinin anlamına baktığımızda takdir edilen, hayrete düşürecek işler yapmak gibi anlamlar içermesinden dolayı çalışmalarındaki başarı ve güzellikten verildiği mümkün olabilir.⁸

1.1.2. İlmî Kişiliği

el-Ferrânın ilmî kişiliğine bakacak olursak Arap dili ve tefsir alimidir. Talebelik arkadaşı olan Hannâd b. Serî b. Mus’ab ed-Dârimî (ö.243/858) ile derslere devam etmiştir. el-Ferrâ’nın derslerde not tutmaması ezberinin kuvvetli olduğunun göstergesidir.⁹ Lügat ve tefsir alanına büyük ilgi göstermiştir. el-Ferrâ lisani ve Kur’an’i ilimleri öğrenmek için Basra’ya gelmiş büyük ve meşhur alimlerden ders almıştır. Hocasının tavsiyesiyle Bağdat’a gelmiş ve Kisâî ile görüşmüş ve Kisâî’nin mescitte verdiği derslere katılmıştır. Bu derslere katıldıktan sonra yeniden nahiv ilmüne yönelmiştir. Birçok ilim insanından faydalanmış bu ilim insanların başında Kisâî gelmektedir. Kisâî’nin vefatından sonra nahiv ilminde şöhrat bulmuştur.

⁷ Zülfikar Tüccar, *Al-Farrâ, Hayatı, Eserleri ve Arap Dili ve Edebiyatındaki Mevkii* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987),18-30

⁸ Tüccar, “Hayati ve Eserleri”, 1.

⁹ Tüccar, “Hayati ve Eserleri”, 2.

İlmi kişiliğinin oluşmasında nahiv ilmi önemli bir yer tutmaktadır. el-Ferrâ Kûfe medreseleri kurucusu olan Kisâî'nin öğrencisidir.¹⁰ Nahiv konusunda zamanla hocası olan Kisâî'yi gölgede bıraktığı söylenmektedir. Hocası hayatta olduğu zamanda bile Kûfelilerin gözünde Kisâî'den daha büyük bir nahiv alimi olduğu kabul edilmektedir. Hatta İbn Hallikân bu konuda şu sözleri söylemiştir. “Nahivde, lugatta ve edebiyatın muhtelif dallarında Kûfiyyûn'un en üstünü ve en âlimiydi” demiştir.¹¹

Kıyasa çok ehemmiyet veren hatta dil sorunlarını icra ettiği kıyası başka hususlarda da uygulayan el-Ferrâ, yalnızca öğrendiklerini, topladığı bilgileri telif ve nakleden bir âlim olmayıp, bunları inceleyen ve analiz eden, üzerinde uzun uzun düşünen ve yeni birtakım sonuçlara varan bir âlimdi.¹²

Arapçanın özellik ve esaslarını belirlemede el-Ferrâ çok büyük hizmette bulunmuştur.¹³

1.1.3. Eserleri

Hocası Kisâî'den sonra nahiv ilminde Kûfeli âlimlerin en büyüğü olan el-Ferrâ birçok eser kaleme almıştır. Kaynaklara baktığımızda adı geçen eserlerinin sayısının 25 olduğunu görmekteyiz.¹⁴ Günümüze ulaşan eserleri dört tane ve hakkında bilgi sahibi olduğumuz eserlerle birlikte toplamda sekiz eserini şöyle sıralayabiliriz;

1. Me'âni'l-Kur'ân
2. el-Eyyâm ve'l-leyâlî (ve's-şuhûr).
3. el-Müzekker ve'l-müennes
4. el-Maksûr ve'l-memdûd
5. el-Behâ (el-Behî)
6. el-Hudûd (Hudûdü'n-nahv)
7. Hurûfu'l-mu'cem.
8. İhtilâfu ehli'l-Kûfe ve'l-Basra ve's-Şâm fi'l-Mesâfih.

¹⁰ Şaban Öztürk, *Nahiv Terimlerinin Doğuşu ve Gelişimi (hicrî İlk İki Asır)* (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2016), 104.

¹¹ Tüccar, “Hayati ve Eserleri”, 2.

¹² Tüccar, “Hayati ve Eserleri”, 6.

¹³ Tüccar, “Hayati ve Eserleri”, 6.

¹⁴ Tüccar, “Hayati ve Eserleri”, 7.

1.2. Me'âni'l-Kur'ân Adlı Eserin Özellikleri

Me'ani'l-Kur'an adlı eserin asıl ismi Tefsîru müşkili i'râbi'l-Ḳur'ân ve me'ânîhi'dir. Me'âni'l-Kur'ân, garîbü'l-Kur'ân, i'râbü'l-Kur'ân gibi Kur'an ilimleri arasında yer alan bir telif türünün ismi olup daha önce bu türde yazılan eserlerin birçoğuna aynı ismin verilmesi nedeniyle bu eserin de Me'âni'l-Kur'ân ismiyle şöhret bulma ihtimali de vardır. İbnü'n-Nedim (ö. 380/991) de Me'âni'l-Kur'ân kitaplarından bahsettiği zaman bu ismi kullanmıştır.¹⁵ el-Ferrâ'nın Me'âni'l-Kur'ân'ı yazma nedenini söyleyecek olursak İbnü'n-Nedîm, Sa'leb'den rivayetle şöyle anlatır:¹⁶ “Halife el-Me'mûn'un vezirlerinden Hasan b. Sehl'in meclisine devam eden nahiv bilgini Ömer b. Bukeyr, el-Ferrâ'ya mektup yazarak vezirin, kendisine Kur'ân'la ilgili sorular sorduğunu, fakat bu sorulara cevap veremediğini anlatır ve ondan bu konuda bir kitap yazmasını ister. Bunun üzerine el-Ferrâ, Fâtiha sûresinden başlamak üzere Kur'ân'ın tamamını içine alan bir eser meydana getirir.”¹⁷

Me'ani'l Kur'an'dan sonraki lügat ve gramer eserlerine bakacak olursak, Me'ani'l Kur'an'ın bu alanda yapılan çalışmalara kaynaklık ettiğini görmekteyiz. İlk baktığımızda tefsir gibi anlaşılmış olsa da ayetlerdeki dil ve gramer özelliklerinden hareket ederek Arap dilinin sarf ve nahiv tespit eden bir eserdir.

1.2.1. Eserin Konusu ve Muhtevası

Lugavî tefsirlerin en önemlilerinden olan Me'âni'l-Ḳur'ân'da el-Ferrâ'nın en başarılı olduğu, kendinden sonrakileri en çok etkilediği husus lugavî ve filolojik açıklamalarıdır. Ele aldığı Kur'an lafızlarının etimolojik tahlillerini büyük bir titizlikle yapan el-Ferrâ kelimelerin kökenlerini, türetilişlerini ve diğer durumlarını açıklamıştır. Nahiv ve sarf ilimlerinin hemen bütün konularına temas eden el-Ferrâ kelime ve cümlelerin i'rabları, farklı i'rab şekilleri üzerinde durmuş, anlam nüanslarını belirtmiş, i'rab şekillerini âyetlerden, Arap edebiyatından getirdiği örneklerle desteklemiştir. Kıraat farklarına da büyük önem veren el-Ferrâ kıraatlerin i'rab ve dil hususiyetlerini, Arap diline uygunluğunu, kıraatler arasındaki anlam farklarını başka âyetlerden ve Arap edebiyatından getirdiği örneklerle açıklamış, yer yer tercihlerde bulunmuş, hurûf-ı mukattaanın kıraati üzerinde durmuş, bir kısmını seleften gelen bilgilerden de yararlanarak açıklamaya çalışmıştır. Müellif genellikle âyetin veya belli bir bölümünün anlamını ayrıntıya girmeden vermiş, bazan âyetin sadece bir kelimesini açıklamıştır. Dil yönünü anlattığı halde mânası üzerinde durmadığı âyetler de vardır. Âyetlerin açıklanmasında başka âyetlere, Arap edebiyatına başvurmuş, özellikle hüküm ihtiva eden âyetlerin tefsirinde senedlerini zikretmeksizin hadislerden, sahâbe ve tâbiîn sözlerinden yararlanmıştır.

¹⁵ Muhammed b. İshâk İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (İstanbul: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.,2019), 37.

¹⁶ Ali Bulut, “Ali B. Ahmed El-Hîti ve Es-Seyfî'l-Bâtir Adlı Eseri Üzerine El-Ferrâ'nın Me'âni'l-Kur'ân'ında Kullandığı Kûfe Dil Okulu'na Ait Terimler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/14-15 (01 Haziran 2003): 323-340.

¹⁷ İbnü'n-Nedîm, *El-fihrist*, 99. Ebü'l-Hasen Cemâlüddin Ali b. Yusuf El-Kıftî, *İnbâhu'r-Ruvât an Enbâhi'n-Nuhât*, nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1986), IV/9-10.

Bir kısım âyetlerin nüzûl sebeplerini zikretmiş, bazı âyetlerin nâsîh ve mensuh durumlarını belirtmiş, yer yer fikhî konularda kısa bilgiler vermiştir. Genellikle kevnî ve müteşâbih âyetleri tefsir etmeyen el-Ferrâ bazı kevnî âyetleri Araplar'ın kelimeyi kullandığı mâna ile açıklamış, müteşâbih âyetlerden nâdiren te'vil ettikleri de olmuştur. Bir kısım âyetlerin belâgat yönüne temas etmiş, teşbih ve kinayeleri, istiare ve mecaz nevilerini açıklamıştır. Bazı kaynaklarda el-Ferrâ'nın Mu'tezile'ye meylettiği söylenirse de Me'âni'l-Kur'ân'da bu fırkanın görüşlerine rastlanmaz.¹⁸

1.2.2. Eserin Önemi

el-Ferrâ'nın bu eseri günümüze ulaşan en eski birkaç Me'âni'l-Kur'ân'dan birisidir. Eser, 1955, 1980 ve 1983 yıllarında Muhammed b. Alî en-Neccâr (1895-1965) ve Ahmed Yusuf Necâtî'nin tahkikiyle üç cilt halinde Beyrut'ta neşredilmiştir. el-Ferrâ'nın Me'âni'l-Kur'ân'ı, Kûfe Dil Okulu'na ait günümüze ulaşan en önemli ve en hacimli eserdir. Her ne kadar bu Me'âni'l-Kur'ân, tertip olarak başlıklara ve bölümlere ayrılmış bir gramer kitabı olmasa da Kûfe Dil Okulu'nun gramere ait görüşlerinin ve terimlerinin aktarıldığı en önemli kaynaktır. Çünkü bu okula ait gramer kaynakları zaman içinde kaybolmuş, günümüze ulaşmamıştır.¹⁹

2. ME'ANİ'L KUR'AN (HADÎD SURESİ) TERCÜMESİ

2.1. 1-12 Âyetleri

قوله عز وجل: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ﴾²⁰ يريد: قبل كل شيء. ﴿وَالْآخِرُ﴾²¹ بعد كل شيء. ﴿وَالظَّاهِرُ﴾²² على كل شيء علماً، وكذلك ﴿وَالْبَاطِنُ﴾²³ على كل شيء علماً

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. **(O ilktir.)** Her şeyden önce, **(Sondur)** her şeyden sonra olduğu kastedilir. **(Zâhirdir)**, ilmi açık olan her şeyin üzerindedir. Aynı şekilde **(bâttır)** ilmi gizli olan her şeyin üzerindedir.

وقوله: ﴿وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلِفِينَ فِيهِ﴾²⁴ مَمْلَكِينَ فِيهِ، وَهُوَ رِزْقُهُ وَعَطِيَّتُهُ.

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Sizi üzerinde sahip kıldığı maldan Allah yolunda harcayın.)** Üzerinde sahip kıldığı mallar, o Allah'ın rızkıdır ve vermesidir.

القرآن جميعاً على: ﴿وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ﴾²⁵ ولو قرئت: وقد أخذَ ميثاقكم. لكان صواباً

¹⁸ Şükrü Arslan, "Me'âni'l-Kur'ân", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/208.

¹⁹ Ali Bulut. "El-Ferrânın. Me'âni'l-Kur'ân'ında Kullandığı Kûfe Dil Okulu'na Ait Terimler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*/14-15(01 Haziran 2003),326-327

²⁰ Hadîd, 57/3.

²¹ Hadîd, 57/3.

²² Hadîd, 57/3.

²³ Hadîd, 57/3.

²⁴ Hadîd, 57/7.

Okuyucuların çoğu malum yapı üzerinde okumuşlardır. (**Halbuki (Allah ezelde) Sizden kuvvetli bir söz de almıştı.**) Şayet meçhul yapıda okunursa, (**Sizden kuvvetli bir söz de alınmıştı.**) daha iyi olur.

وقوله: **(فَيُضَاعَفُهُ لَهُ)**²⁶. الرفع والنصب: فمن رفعه جعل الفاء عطفًا ليست بجواب كقولك: من ذا الذي يحسن ويكمل؟ ومن نصب جعله جوابًا للاستفهام، والعرب تصل (مَنْ) في الاستفهام بـ (ذا) حتى تصير كالحرف الواحد. ورأيتها في بعض مصاحف عبدالله: من ذا متصلة في الكتاب، كما وصل في كتابنا وكتاب عبدالله **(يَابُنْ)**

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: (**Allah da ona kat kat ödesin**). Onu ötreli olarak okuyanlar (ف)'yı cevap olarak değil, atıf harfi olan (ف) harfini kabul ederler. Senin kim ki iyi ve güzel yaparsa sözünde olduğu gibi. Kim nasb yaparsa (ف)'yı istifham için cevap yaparlar. Araplar (من) harfini (ذا) harfi ile kullanıp ikisini bir harf gibi yapıyorlar. Abdullah'ın bazı mushaflarında: (منذا) harflerini kitabında birleştirilmişti, bizim kitabımız ve Abdullah'ın kitabında (يَا بُنْ أَمْ) olduğu gibi birleştirildiği gördüm.

وقوله: **(يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ)**²⁷ أى: يضىء بين أيديهم، وعن إيمانهم، وعن شمائلهم، والباء فى "بأيمانهم" فى معنى فى، وكذلك: عن

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: (**Onların nurlarının önünden koştuğunu**). Yani mümin erkek ve mümin kadınların önlerinden, sağlarından, sollarından ışık saçıyordu. Buradaki (بأيمانهم) harfi (ب) (بأيمانهم) manasındadır. Aynı şekilde (عن) harfide.

وقوله: **(بُشْرَاكُمْ أَلْيَوْمَ جَنَّاتٍ)**²⁸. ترفع البشرى، والجنات، ولو نويت بالبشرى النصب توقع عليها تبشير الملائكة، كأنه قيل لهم: أبشروا ببشراكم، ثم تنصب جناتٍ، توقع البشرى عليها.

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: (**Bugün size müjdelenen cennetlerdir.**) (البشرى) ve (والجنات) kelimelerini merfu yaparsın, eğer o kelime ile nasbı kastedersen meleklerin müjdelemesini umarsın, onlara senin söylediğin gibi; size müjdelenen ile müjdelenin, sonra cennetleri nasbedersen cennetlerle müjdelenmesini umarsın.

وإن شئت نصبتها على القطع؛ لأنها نكرة من نعت معرفة، ولو رفعت البشرى باليوم كقولك: اليوم بشراكم اليوم سروركم، ثم تنصب الجنات على القطع، ويكون فى هذا المعنى رفع اليوم ونصبه كما قال الشاعر: زعم البوارح أن رحلتنا غدا * وبذاك خبرنا الغداف الأسود

Nasb ederek müjdelene kelimesini ayırmak istersen, çünkü o marifenin vasıflanmasından nekiredir, eğer gün ile müjdelenmeyi merfu yaparsan senin söylediğin gibi; sizin müjdelene gününüzdür, sizin mutluluk gününüzdür, sonra nasb olan cennetler kelimesini ayırmaktır.

²⁵ Hadîd, 57/8.

²⁶ Hadîd, 57/11.

²⁷ Hadîd, 57/12.

²⁸ Hadîd, 57/12.

وقوله: **(ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ)** ²⁹ وهي في قراءة عبدالله: "ذلك الفوز العظيم" بغير هو وفي قراءتنا "ذلك هو الفوز العظيم": كما كان في قراءتنا "فإن الله هو الغني الحميد" وفي كتاب أهل المدينة: "فإن الله الغني الحميد".

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(O bir kazançtır.)** Bu âyet Abdullah'ın kıraatinde "هو" olmaksızın okunur. Bizim kıraatimizde "هو" kelimesiyle okunur. Bizim kıraatimizde Hadîd suresinin yirmi dördüncü âyetinde "Şüphesiz ki Allah ğanidir, övülmeye layıktır." olduğu gibi.

2.2. 13-14 Âyetleri

وقوله: **(الَّذِينَ آمَنُوا أَنْظَرُونَا)** ³⁰ وقرأها يحيى بن وثاب والأعمش وحمزة (أَنْظَرُونَا). ومن أنظرت، وسائر القراء على (أَنْظَرُونَا) بتخفيف الألف، ومعنى: انظرونا. انتظرونا، ومعنى أنظرونا، آخرونا كما قال: **(أَنْظَرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ)**، وقد تقول العرب: "انظرنى" وهم يريدون: انتظرنى تقوية لقراءة يحيى، قال الشاعر: أبا هندٍ فلا تَعْجَلْ علينا * وأنظرننا نُخَبِّرَكَ البقينا فمنع هذه انتظرننا قليلاً نخبرك؛ لأنه ليس هاهنا تأخير، إنما استماع كقولك للرجل: اسمع منى حتى أخبرك

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(İman edenlere bize bakın)** Yahya b. Vesab, Ameş ve Hamza (أنظرت) bu kelimedenden türeterek (أَنْظَرُونَا) bize bak diye okumuşlardır. Diğer okuyucular ise (أَنْظَرُونَا) elif'in hafifletilmesi ile okumuşlardır. Bize bakın, bizlere bakın mânasında ve bize mühlet ver mânasındadır. İblisin Allah'a dediği gibi **(Bana diriliş gününe kadar mühlet ver.)**. Araplar bazen bu kelimeyi kullandıklarında bana bak mânasını kastediyorlar. Bu Yahya'nın kıraati için kuvvetlidir. Şair şöyle dedi: Eba Hindi acele etme, bize bak kesinlikle biz sana haber veririz. Bunun mânası azıcık bize bak biz sana anlatacağızdır. Çünkü burada tehir değil kulak verme mânasındadır. Senin adam için söylediğin gibi: Beni dinle ben sana anlatayım.

وقوله: **(قِيلَ ارْجِعُوا وَرَأَعُكُمْ)** ³¹ قال المؤمنون للكافرين: ارجعوا إلى الموضع الذى أخذنا منه النور، فالتمسوا النور منه، فلما رجعوا ضرب الله عز وجل بينهم: بين المؤمنين والكفار بسور، وهو السور الذى يكون عليه أهل الأعراف

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Arkanıza (dünyaya) dönün denildiğinde).** Müminler kâfirler için dediler: Dünyaya dönün oradan kendinize nur alın. Dünyadan nur alın. Dönmelerine gelince bu Allah azze ve cellenin onların arasında bir darbe meselidir: Müminler ve kâfirler arasında duvar ile o duvarda onun üzerinde bulunanlar â'râf ehli oluyor.

وقوله: **(لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ)** ³² الجنة، **(وَوَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ)** ³³ النار، وفي قراءة عبدالله: ظاهره من تلقائه العذاب

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Kapısı olan bir duvar çekilir; kapının iç tarafında rahmet) cennettir, (kendilerine bakan dış tarafında ise azap vardır) cehennemdir.** Abdullah'ın kıraatinde: Onların bakmaları azapla yüzleşmelerindedir.

²⁹ Hadîd, 57/12.

³⁰ Hadîd, 57/13.

³¹ Hadîd, 57/13.

³² Hadîd, 57/13.

³³ Hadîd, 57/13.

وقوله: **(يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ)** ³⁴ على دينكم فى الدنيا، فقال المؤمنون: **(بَلَىٰ وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ)** ³⁵ إلى آخر الآية

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Münafıklar onlara sizinle beraber değil miydik?)** Dünyada sizin dininiz üzereydik. Müminlerde şöyle dedi: **(Onlar “Evet öyleydi” derler, ama siz başınızı belaya kendiniz soktunuz.)** âyetin devamında.

2.3. 15-16 Âyetleri

وقوله **(فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ)** ³⁶ القراء على اليباء، وقد قال بعض أهل الحجاز [لا] تؤخذ والفدية مشتقة من الفداء، فإذا تقدم الفعل قبل الفدية والشفاعة والصيحة والبينة وما أشبه ذلك، فإنك مؤنث فعله وتذكره، قد جاء الكتاب بكل ذلك.

Kıraatler ya (ي) üzere okumuşlar, bazı hicaz ehlinden olanlar (لا تؤخذ) dediler. Fidyeye kelimesi (الفداء) kelimesinden türemiştir. Fiil öne geçirildiğinde, fidye, şefaath, sağliık, delil ve buna benzer kelimelerdir. Müzekker olan fiili müennes yaptın. Her kitap bu şekilde getirdi.

وقوله عز وجل: **(مَا وَأَكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلَاكُمْ)** ³⁷ أى: هى أولى بكم.

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Varacağımız yer ateştir. Size yaraşan odur.)** Yani: O (ateş) size daha lâyıktır.

(أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ) ³⁸ وفى يان لغات: من العرب من يقول: ألم يأن لك، وألم يئن لك مثل: يعن، ومنهم من يقول: ألم يئنل لك باللام، ومنهم من يقول: ألم يئنل لك، وأحسنهن التى أتى بها القرآن

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(İman edenlerin saygıyla ürperme zamanı gelmedi mi?)** Diğer lehçelerde var: Araplar kimisi şöyle diyor: Senin yapmanın zamanı gelmedi mi? Ve hemzenin bitişik olarak geldiği misal: (يعن) kelimesi. Onlardan kimisi şöyle diyor: Senin yapmanın (لام) ile zamanı gelmedi mi? Onlardan kimisi de meçhul olarak şöyle diyor: Sana ulaştırılması mı? Onların en hayırlısı Kur'an'ın getirdiği lehçedir.

وقوله: **(وَمَا نَزَّلَ مِنَ الْحَقِّ)** ³⁹ قرأها عاصم، وبعض أهل المدينة (نزل) مشددة، وقرأها بعضهم: "وما نزل مخففة" وفى قراءة عبدالله: وما أنزل من الحق، فهذا قوة لمن قرأ: نزل.

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(İnen haktan dolayı.)** Asım ve bazı Medine ehli (نزل)kelimesini şeddeli olarak okudu. Ve bazı kıraatlerde “İndi kelimesini hafifleterek” okudu. Abdullah'ın kıraatinde ise: haktan indirilendir, öyleyse bunu kim (نزل) olarak okursa daha kuvvetlidir.

³⁴ Hadîd, 57/14.

³⁵ Hadîd, 57/14.

³⁶ Hadîd, 57/15.

³⁷ Hadîd, 57/15.

³⁸ Hadîd, 57/16.

³⁹ Hadîd, 57/16.

وقوله: **(وَلَا يَكُونُوا)** 40 فى موضع نصب، معناه: ألم يأن لهم أن تخشع قلوبهم، وألا يكونوا كالذين أتوا الكتاب، ولو كان جزماً كان صواباً على النهى.

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Onlar gibi olmayın)** Âyet nasb konusundadır. Onların kalplerine saygı duyma zamanı gelmedi mi? Kendilerine kitap verilenler gibi olmayın, şayet cezm yapar yasaklarsan daha iyi olur.

2.4. 17-20 Âyetleri

وقوله: **(إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ)**. 41 قرأها عاصم: إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ بِالْتخْفِيفِ لِلصَادِ، يريد: الذين صدقوا الله ورسوله، وقرأها آخرون: إن الْمُصَّدِّقِينَ يريدون: المتصدقين بالتشديد، وهى فى قراءة أبى: إن المتصدقين والمتصدقات بناءً ظاهرة، فهذه قوة لمن قرأ إن الْمُصَّدِّقِينَ بالتشديد.

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Karşılıksız yardım eden erkekler, karşılıksız yardım eden kadınlara)**. Asım kıraati şöyle okudu: Sad harfinin hafifletilmesiyle Allah ve Resulüne inananlar kastediliyor. Diğer kıraatler şöyle okudu: Sad harfinin şeddelenmesiyle, şeddeli okumayla (المتصدقين) kelimesindeki (ت) harfi kastediliyor. O babamın kıraatinde ise (ت) harfinin açık haliyle okunuyordu. Kimde şeddeli okursa bu daha kuvvetlidir.

وقوله: **(أُولَئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ)** 42 انقطع الكلام عند صفة الصديقين ثم قال **(وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ)** 43 يعنى: النبيين لهم أجرهم ونورهم، فرفعت الصديقين بهم، ورفعت الشهداء بقوله: **(لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ)** 44

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(İşte onlar sıddıklardır.)** Sıddıkların sıfatının yanında söz bitmektedir. Sonra O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Onlar rablerinin katında şahitlerdir.)** Yani onlar peygamberlerdir ve onlara mükâfat ve nur vardır. Allah (c.c.)'un buyurduğu ile sıddıklar kelimesini ref, şahitler kelimesini de ref yaptı. **(Onların hem mükafatları hem de nurları vardır.)**

وقوله: **(وَفِي الآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ)** 45 ذكر ما فى الدنيا، وأنه على ما وصف، وأما الآخرة فإنها إما عذاب، وإما جنة، والواو فيه واو بمنزلة واحدة؛ كقولك: ضع الصدقة فى كل يتيم وأرملة، وإن قلت: فى كل يتيم أو أرملة، فالمعنى واحد والله أعلم.

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Ahirette ise çetin bir azap vardır. Ve Allah'tan bir mağfiret ve rıza.)** Allah (c.c) dünyada olan şeyleri ve o vasıflandırdığı şeyleri hatırlattı. Ahiret hayatına gelince o azap ve cennettir. Buradaki vav ev ile aynı mânadadır. Senin sözünde olduğu gibi: Yetim ve dul kadınlara sadaka ver. Sana denilirse: Her yetim veya dul kadın bunun mânasını bir tek olan Allah daha iyi bilir.

40 Hadîd, 57/16.

41 Hadîd, 57/18.

42 Hadîd, 57/19.

43 Hadîd, 57/19.

44 Hadîd, 57/19.

45 Hadîd, 57/20.

2.5. 22-25 Âyetleri

وقوله: **(مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ)**.⁴⁶ أى ما أصاب الأدمى فى الأرض من مصيبة مثل: ذهاب المال، والشدة، والجوع، والخوف **(وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ)**.⁴⁷ الموت فى الولد، وغير الولد، والأمراض **(إِلَّا فِي كِتَابٍ)**⁴⁸ يعنى: فى العلم الأول، مِنْ قَبْلِ أَنْ نُنَبِّئَ أُمَّكَ أَنْ تَكُنِ مِنَ الْخَائِفِينَ: نخلقها، إن ذلك على الله يسير، ثم يقول: إن حفظ ذلك من جميع الخلق على الله يسير، ثم أدب عباده، فقال: هذا **(لِكَيْلًا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ)**.⁴⁹ أى: لا تحزنوا: **(وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ)**.⁵⁰ ومن قرأ: بما آتاكم بغير مد يجعل الفعل - للم.

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Herhangi bir musibet yoktur ki)**. Yani âdemoğluna yeryüzünde herhangi bir musibet isabet etmemiştir. Örneğin: malın gitmesi, şiddet, açlık, korku **(Nede kendinize)** çocukta ölüm, başka çocukta ve hastalıklar **(bir kitapta yazılmış olmasın)** yani Allah'ın ezeli ilimde, işte biz bunu yaratmadan önce olmasın anlamındadır. Yani musibetleri yaratmışızdır. Şüphesiz bu Allah'a pek kolaydır. Sonra deniyor: Bu hepsinden korunmuştur. Allah'ın kullarını terbiye etmesi ve yaratması kolaydır. O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Elinizden kaçıp gidenlere üzülmeyin.)** Yani: üzülmeyin: **(Size verdiklerimizle sevinin)**. Lamel fiili med olmaksızın okudu.

وقوله: **(الَّذِينَ يَبِخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ)**.⁵¹ هذه اليهود بخلت حسداً أن تُظهر صفة النبى صلى الله عليه وسلم حسداً للإسلام؛ لأنه يُذهب ملكهم.

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Onlar, cimrilik ederler ve insanlara da cimriliği öğütlerler.)** Bu âyette Yahudilerin cimrilik yapması Nebi (s.a.s.)'nin sıfatının ortaya çıkmaması için İslam'a hasettir. Çünkü onların malları ellerinden gidiyor.

وقوله: **(وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ)**.⁵² وفى قراءة أهل المدينة بغير - هو - دليل على ذلك

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Kim yüz çevirirse, bilsin ki Allah zengindir, övülmeye layıktır.)** Medine ehli kiraatinin (هو) olmaksızın okumalarına işte bu delildir.

وقوله: **(وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ)**.⁵³ ذكر أن الله عز وجل أنزل: القلاة والكلبتين والمطرفة. قال الفراء: القلاة: السندان.

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Ve demiri indirdik. Onda çetin bir kuvvet vardır.)** Allah (c.c) indirdiği şeyleri: demir dövme aleti, kerpeten ve çekici hatırlattı. el-Ferrâ demir dövme aletine örs dedi.

وقوله: **(فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ)**.⁵⁴ يريد: السلاح للقتال، ومنافع للناس مثل: السكين، والفأس، وما أشبه ذلك.

⁴⁶ Hadîd, 57/22

⁴⁷ Hadîd, 57/22.

⁴⁸ Hadîd, 57/22.

⁴⁹ Hadîd, 57/23.

⁵⁰ Hadîd, 57/23.

⁵¹ Hadîd, 57/24.

⁵² Hadîd, 57/24.

⁵³ Hadîd, 57/25.

⁵⁴ Hadîd, 57/25.

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Onda çetin bir kuvvet vardır.)** Savaşmak için silah, insanların faydası için mesela: bıçak, balta ve buna benzeyen şeyler kastediliyor.

2.6. 26-29 Âyetleri

وقوله: **(النبوة)**.⁵⁵ وفي مصحف عبدالله بالياء بياءين: النَّبِيَّةُ بياءين والهمزة في كتابه تثبت بالألف في كل نوع، فلو كانت همزة لأثبتت بالألف، ولو كانت الفعولة لكانت بالواو، ولا تخلو أن تكون مصدر النبا أو النبيَّة مصدرًا فنسبت إلى النبي صلى الله عليه وسلم.

والعرب تقول: فعَل ذلك في غُلوميته، وفي غلومته، وفي غلاميته، وسمع الكسائي العرب تقول: فعل ذلك في وليدته يريد: وهو وليد أي: مولود، فما جاءك من مصدر لاسم موضوع، فلك فيه: الفُعولة، والفُعولية، وأن تجعله منسوباً على صورة الاسم، من ذلك أن تقول: عبد بين العبودية، والعبودية والعبدية، فقس على هذا.

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Nübüvvet)** Abdullah'ın mushafında nübüvvet ya ve iki ya iledir. Peygamber kelimesi Abdullah'ın kitabında iki ya harfi ve hemze ile her türde tespit edilmiştir. Şayet hemze olursa elif ile sabit olurdu, fail olsaydı vav ile olurdu, haber ve peygamber kelimesinin masdar olması Nebi (s.a.s.) nispet etmektir.

Araplar şöyle diyor: Bunu çocukluğunda yaptın. Erkek çocuğu kelimesini üç şekilde söylerler: **(يُوْتِكُمْ كِفْلِينَ مِنْ رَحْمَتِهِ)** ve Araplar şöyle diyor: Bunu çocuk yaptı. Onunla çocuk kastediliyor yani doğmuş çocuk. İsmi konu masdardan gelirse, bu iki **(الفُعولة، والفُعولية)** kalıptan yaparsan ismin suretine nispet etmiş olursun. Bundan söylemek için: Kulluk kölelik arasında, **(والعبودية ووالعبدية)** bu iki kalıptan hangisini arzularsan.

وقوله: **(يُوْتِكُمْ كِفْلِينَ مِنْ رَحْمَتِهِ)**⁵⁶ الكفل: الحظ، وهو في الأصل ما يكتفل به الراكب فيحبسه ويحفظه عن السقوط، يقول: يحصنكم الكفل من عذاب الله، كما يحصن هذا الراكب الكفل من السقوط

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Rabbiniz rahmetinden size iki kat pay verildi.)** O kelimenin aslı süvariye bir şey verildiğinde onu düşmekten alıkoyması ve korumasıdır. Süvarinin payına verileni düşmekten koruması gibi Allah da sizi azabından payınızla korusun.

وقوله: **(لَيْتَ لَعَلَّكُمْ يَعْلمُ أَهْلُ الْكِتَابِ)**⁵⁷ وفي قراءة عبدالله: لكي يعلم أهل الكتاب ألا يقدرّون، والعرب تجعل لا صلة في كل كلام دخل في آخره جدد، أو في جدد غير مصرح، فهذا مما دخل آخره الجدد، فجعلت (لا) في أوله صلة. وأما الجدد السابق الذي لم يصرح به فقوله عز وجل: **(مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ)**⁵⁸

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Kitap ehli bilsinler ki.)** Abdullah'ın kıraatinde kitap ehli güç yetiremeyeceklerini bilsinler diye geçmiştir. Araplar sözlerinin sonuna inkâr mânasını veya apaçık olmayan inkâr mânasını ekleyerek (لا) harfini bağlantı olarak kullanırlar. İşte bu sonuna inkâr eklenen kısımdandır. Baştaki (لا) bağlantı olarak kullanıldı.

⁵⁵ Hadîd, 57/26.

⁵⁶ Hadîd, 57/28.

⁵⁷ Hadîd, 57/29.

⁵⁸ Â'raf, 7/12.

Önceden geçen ve apaçık zikredilmeyen inkârda O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde geçmektedir: **(Seni secde etmekten alıkoyan nedir.)**

وقوله: **(وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ)** ⁵⁹

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(O âyetler geldiği vakit de inanmayacaklarını size bileceksiniz?)**

وقوله: **(وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ)**.⁶⁰ وفي الحرام معنى الجحد والمنع، وفي قوله: **(وما يشعركم)**
⁶¹ فلذلك جعلت (لا) بعده صلة معناها السقوط من الكلام

O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Helâk ettiğimiz bir belde için artık dönüş imkânsızdır; onlar geri dönemeyeceklerdir.)** Haram kelimesi engellemek ve inkâr mânâsındadır. O'nun (Allah'ın) kavlinde/sözünde: **(Ne bileceksiniz)** bu nedenle (لا) sonda bağlantı olarak kullanıldı. Sözden âyetin mânâsı düşmüştür.

SONUÇ

Arap dili İslam'ın doğuşundan sonra önem kazanmış ve sorulan sorulara cevap verebilmesi için âlimler tarafından birçok çalışmalar yapılmış ve birçok âlimin yetişmesine de vesile olmuştur. Bunlardan biri olan el-Ferrâ'nın da Me'âni'l-Kur'ân adlı eseri ile ön plana çıktığı görülmüştür. Bu eserde Kur'an'ın baştan sonuna kadar dille alakalı olan kelimelerin açıklamasına yer verilmiştir. Bizde bu çalışmada Hadîd suresini ele aldık ve bu sûrede geçen dille alakalı kelimelerin sarf, nahiv ve belâgat açısından açıklaması yaptık. ب harfi cerinin âyette aslında في ve عن anlamında kullanıldığı açıklanmış. On ikinci âyette cennet ve müjdelene kelimelerinin nasb ve merfu hallerine değinilmiş. Âyetin sonunda bazı kıraatlerin هو zamirini kullanmadan okuduğu belirtilmiştir. Âyetlerin devamında ise أنظرت kelimesinin farklı bölgelerde kullanımına değinilmiş. Müminler ve kâfirler arasındaki duvarın â'raf ehli olduğu ve bunun gibi bazı örnekler açıklanmıştır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan. Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dil Bilim. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1.Basım, 2000.
ARSLAN, Şükrü. "Me'âni'l-Kur'ân". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 28/208. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

⁵⁹ En'âm,6/109

⁶⁰ Enbiya,21/95

⁶¹ En'âm,6/109

- BAKIRCI, Selami & DEMİRAYAK, Kenan. Arap Dili Grameri Tarihi (Başlangıçtan Günümüze). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 1.Basım 2019.
- BULUT, Ali. “Ali B. Ahmed El-Hîfî ve Es-Seyfû'l-Bâtir Adlı Eseri Üzerine El-Ferrâ'nın, Me'âni'l-Kur'ân'ında Kullandığı Kûfe Dil Okulu'na Ait Terimler”. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14/14-15 (01 Haziran 2003), 323-340.
- DAYF, Şevki. el-Medârinü'n-Nahviyye. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1983.
- DEMİRAYAK, Kenan. Arap Edebiyatı Tarihi-I (Cahiliye Dönemi). Erzurum:Fenomen Yayınları, 1.Basım, 2009.
- , Arap Edebiyatı Tarihi-II (Sadru'l-İslam Dönemi). Erzurum:Fenomen Yayınları, 1.Basım,2009.
- FERRÂ, Ebi Zekeriya Yahya b. Ziyad. Me'âni'l-Kur'ân (I-III). (Tah. en-Neccar Muhammed Ali, en-Necati, Ahmed Yusuf), Beyrut, 1983.
- FURAT, Ahmed Subhi. Arap Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan XVI. Asra Kadar). İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1996.
- İBNÜ'N-NEDİM, Ebu'l-Ferac Muhammed b. Ebi Yakup. el-Fihrist (I-X). İstanbul: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş. 2019
- KARAGÖZ, Mustafa. Dilbilimsel Tefsir ve Kur'an'ı Anlamaya Katkısı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- ÖZTÜRK, Şaban. Nahiv Terimlerinin Doğuşu (hicri İlk İki Asır). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- TÜCCAR, Zülfikar. Al-Farrâ, Hayatı, Eserleri ve Arap Dili ve Edebiyatındaki Mevkii. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış Doktora Tezi), 1987.